

HOPPÁL Mihály

Utazás Shangrila-ba

(Lijiang és vidéke, Kína)

Lijiang városa (Lidzsang – mert ez a helyes kiejtés) Juannan tartományban, annak Szicsiánhoz közel eső részén található. Itt van a Jangce folyó felső folyása, magas hegyekkel körülrített fennsík. Juannant az örök tavasz országának nevezik Kínában, mert igen kiegyenlített a hőmérséklet, egész évben 18-24 fok körül van. Amikor 2003. január végén megérkeztünk Kunningba, valóban 16 fok volt, de Lijiangban kevesebb, mert az előző napokban hó esett. A magas hegyeket, amelyek 5000 méter körüliek, valóban szép fehér hósapka fedte. Erős szél is fújt, amikor a szoborparkban voltunk, még szerencse, hogy velem volt nagy szibériai usnaka-kucsmám, bizony jó szolgálatot tett, meg a nagykabát is. Ugyanakkor másnap az egyik buddhista szentély gyümölcsfája már kivirágzott, vagyis korábban itt már kellemes tavasz volt. Nem hiába hívják a kínaiak Tavasz ünnepnek az újévet.

Hosszú sétát tettünk, Lijiangban, a régi városrészben, amely valami csoda folytán megmaradt. Ma a Világörökség része. Így egészében megőrződött, nem bontották le, sőt nagy gondnal restaurálták, és csak a hagyományos stílusban lehet rendbe tenni a házakat. Az éttermekben, (apró kis éttermek ezek) is lehetőleg naxi-ételeket készítenek (van persze kínai is), de a felszolgálók naxi (a nép nevének kiejtése nászi) viseletben vannak.

A sebes folyású folyócska látja el vízzel az egész várost, méghozzá az egyik csatornában folyik az ivóvíz, a másikban az ételt, a zöldségeket mossák, a harmadikban pedig mosnak és mosdanak. Ebből mindenesetre képet lehet kapni a régi kínai városi életről, annak szerveztségéről. Ez a város is kereskedelmi központ volt – egyáltalán Kínában minden a kereskedelem körül forgott. Bolt-bolt hátán és egész utcasorok, ahol egymás mellett étterem vagy valamilyen bolt van, ott is laknak, vagy hátul az üzlet fölött a tulajdonosok, akik ezért aztán késő estig nyitva tartanak, szombaton és vasárnap is. Itt Kínában a Tavasz ünnep az újév ünnepe, de amint látom, már kinyitottak egyes üzletek és éttermek. Egy bizonyos, hogy a tűzijáték árusok nagy üzletet csinálnak, mert amit itt elpuffogatnak ilyenkor, az bizony egy vagyombba kerülhet. Órákig ment a durrogatás, persze értem, mert ez a gonosz szellemek elűzésének egyik módja világszerte, és az újévet tisztán kell kezdeni!

A hosszú séta után beültünk egy kis kávézóba, teázóba – az volt kiírva, hogy tibeti tea kapható. Általában itt, ha bárhova betér, beérkezik az ember, azonnal hozzák a teát, ami papíropharat vagy kis porcelán szészét jelent, benne valami zöld fűvel, és arra öntik a forró vizet. Ebéd vagy étkezés előtt is ezt szolgálják fel először.

Bai-ék tibeti teát rendeltek, ami sós vajjal volt ízesítve, így aztán rettenetesen el is rontva, kellemes hánnyás íze volt. Kőrösi Csomára gondoltam, hogy tudta ezt meginni, de persze mindent meg lehet szokni, ha nincs más, ezt is. Bai közben elmondta, hogy a naxi-ktől származik Kína neve, mert a porcelánról nevezték el Kínát és annak gyöke éppen az ő nyelvükből szár-

mazik. (Nekik is van sumér rokonság elméletük – nevezetesen, hogy őseik Közép-Ázsiából, ill. Mezopotámiából jöttek.)

Délután igazi meglepetés volt, hogy Bai kivitt a családjához egy közeli kis faluba. Pontosabban ez nem meglepetés, mert ez az ünnep a családi összejövetel ünnepe – így ő is összekötötte az én kísérésemet a családlátogatással. Az viszont tényleg meglepett, hogy ennyire megmaradt a paraszti életforma itt vidéken. Persze miért is ne maradt volna meg. Ugyanakkor üvegpalaták épültek itt is az új városrészben, ahol lakunk, olyan húszeleletes szálloda áll a banképület mellett, mintha Kaliforniában lennénk. Hihetetlenül jó kocsival, egy új Hondával vittek ki a testvérbátyjához, ahhoz a házhoz, ahol 14 éves koráig élt. Egyébként éppen születésnapja volt aznap, Bai 45 éves. Az egész család otthon volt. A bátyjának egy fia van, aki itt, Lijiangban lakik, újságíró. Két-három kifejezést tudott angolul. A felesége is ott volt és a kisfiuk, aki hosszú kínai gyerekverset mondott el – így kezdik elszakítani a nemzeti-ségi nyelvüktől a kicsiket.

A nők a konyhában sürgölődtek, amelynek nem volt kéménye, a füst kiment valahol a tető alatt, jó fekete volt a fala. Az üdvözlések után kisvártatva teríteni kezdtek az udvaron, ahol azért meglátszott a lehelet, mert sötétedni kezdett. Ezért az asztal alá háromlábú tűzhegyen faszén parasztat tettek – az jól melegített, de rettenetes széngázszagot, füstöt fújt a szél az arcomba. Úgyhogy szerencsére egy idő után kivették, az asztal egyik sarkához tették. Így az oldalunkat melegítette.

Benéztem a konyhába és a mellette lévő helyiségbe, amely nem is volt fallal elválasztva és láttam, hogy Bai sógornője, a háziasszony és a férje, meg a menyük minden ételből egy kis tálkába tettek az ősöknek, hogy azok is ünnepeljenek és részesüljenek a finom ételekből. Ez tizennégy féle ételt jelent (a fotó tanúsága szerint). Majd mindannyian letérdeltek, és homlokukkal megérintették a földet.

Az ételek között egy hosszúkás pohárban három hosszú füstölő égett. Az étel-oltár bal oldalán egy jó maroknyi papír (olyan összekötetlen könyvforma) állt, amelyet a bókolás után a házigazda a földön meggyújtott és elégetett. Majd a fekete papírhامت lapátra seperte és minden ételből egy-egy falatot egybetettek, majd azt is a lapátra öntötte a felesége. Ezután a férfi kivitte a ház mögött lévő kettős fához, úgy értettem, hogy ez a fa az ősöket jelképezte volna.

Ebéd után (ez még pénteken volt) kivitték egy szoborparkba. Rettenetesen fújt a hideg szél. Fölöttünk egy hatalmas hegy, hófedte csúcsokkal, a Yulong Hegység, és persze azt mondták, hogy ez szent hely (sacred place, mert volt egy angol szöveget mondó leányka is, persze népviseletben). Úgy látszik, itt nem szégyellik a viseletüket, pedig a hátukon kell hordaniuk egy furcsa alakú hátmelegítőt, persze a kosártól is védi a hátat.

Az idegenvezető végigvitt a „szobor” (?) parkon, amely majd’ 30 perces séta. A kapu előtt természetesen egy *dongba* áll teljes díszben – ez a naxi sámán, de inkább a szakrális tudás (az írástudás) őre és rítus levezető (az áldozatok megszervezője), mint sámán a szó szibériai értelmében. (Miért is kellene itt szibériai értelemben sámánt keresni, amikor ez Dél-Kína.) Mindenesetre vidám öregúr volt. Ahogy meglátott minket kiszállni az autóból, azonnal rázendített a cintányérjaival bal kezében, a jobbában gongot tartott. Majd kardját is felkapta és bemutatott néhány tánclepet. Ahogy a dongbák szokták. Azért néhány szép képet csináltam róla, igen szép feje volt! Ahogy megtudtam, az egész park a *dongba* mitológiát modellálja. Ahogy mentünk felfelé egy jó méter magas emelvényen, a leányka elmondta (angolul) a szöveget arról, hogy ez szent hely, mindig is az volt, de csak néhány éve építették így ki. Ott található a teljes naxi mitológiai panteon, pontosabban a bal oldalon a gonosz szellemek faszobrai, ábrázolásai, míg jobb oldalon a jók láthatók. Középen pedig egy illusztrált, halot-

tas könyv'. A dongba-k ezt szokták temetéskor kitekerni, több méteresek ezek az illusztrált könyvek, amelyek először a pokolbeli szenvedéseket mutatják be szemléletes képekben. Majd a középso vilá, az emberek világa következik, végül pedig legfelül az égiek, az istenek világa. Legfelül a főisten, aki nő, ha jól érttem. Ezt az általában 20–30 centi széles képeskönyvet/tekercest, most 240 méter hosszúra és 6 méter szélesre nagyították. Ponyvára festve fut fel a domboldalon! Két oldalt egy-egy nagy tojás, az egyik fekete, a másik fehér, ebből keltek ki a jó emberek. Általában a tojásáldozat megjelenik a szertartásaikban. A női oldal a bal, a jobb a férfi és mindkét oldalon teljesen fura 2–3 méteres fa faragványok testesítették meg a rossz és a jó szellemeket. Bai elmondta, hogy ő találta ki hat évvel ezelőtt az egészet és egy Pekingben élő naxi művész faragta ki a «szobrokat». Nem szobrok ezek, hanem fura elképzelt szellemleányek (már ez önmagában ellentmondás). A bal oldalon vagy 300, a jobbon állítólag 500 ilyen faragvány áll. Szerintem nincs annyi, de mindegy, aranyos az angol prospektus, amikor „Multi-God-Garden”-nek mondja a parkot.

Tipikus folklorizmus, de ha sokszor elmondják, hogy ez ezer éve szent hely, akkor biztosan elhiszik az emberek. Mert való igaz, hogy a naxik több mint ezer éve ezen a területen élnek (hála a kínai írott forrásoknak, ez faktum). Mindenesetre a hosszú séta alatt meg lehet ismerkedni a mitológiával, a halottas könyvvel, a pokolbeli szenvedésekkel (ha rosszat tetünk). Amikor az ember áthalad egy-egy kapun, akkor a három részre osztott világ újabb és újabb rétegébe lép be. Szóval jól van kitalálva az egész, a helynek van ereje. A tetején/végén ott áll a hegy-istene és mögötte három dongba. Meg egy kerék a keleti kínai zodiákus jeleivel, meg lehet forgatni. Ugyan a leányka nem mondta el, hogy mi jöhet ki.

Lefelé, a *jó útján*, néhány teljesen Kamenaja baba-szerű faragványt láttam, de persze ez nem jelent semmit. Ott is volt az égtisztelethez felállított kapu, meg a jellegzetes deszkákra festett figurák. A hegyoldalban rettenetesen fújt a szél és az igazgató, meg Bai már vártak az irodában meleg teával és fiatal dongba-val, aki a naxi írás tudója, sőt művésze és írt nekem egy jókívánságot: „Jó ember sokáig éljen!” (sok évet?!). Az aláírás szerint a *ló-év*ben. Bizony ez a terepmunka még a lóév sikereihez és szerencse-sorozatához tartozik. Nagy butaság lett volna nem eljönni. Szép ajándék volt, mint annyi más ez út alatt Bai Gengshengtől, mert ő mindent el tud intézni, ha akar!

A dongba kultúráról szóló könyvben ez a húsz méteres tekercs a „Szent út” néven szerepel, s lényegében a lélek útját szimbolizálja. Nem véletlen, hogy temetéskor kitekerik és fölötte énekel a dongba. Mert éppen ez az egyik fő funkciója, egyesek énekesnek és nem sámánnak fordítják.

Másnap, vagyis szombaton mentünk a naxi kultúra múzeumát megtekinteni.

Hétfőn 8-kor indulunk a tervek szerint egy *muszo* faluba. Bai nem jött velünk, csak egy jó barátja, akit úgy mutatott be, mint a dongba vallás legjobb ismerőjét – ha ő nem tud a kérdésre felelni, akkor senki! A nagyobb kérdés, hogy Huang megérti-e az én kérdésemet és aztán mit fordít a válaszból?

Nem volt szükség semmilyen fordításra, nyolc óra autóút, rázkódás és borzongás után, mert olyan utakon mentünk, ahol egyik oldalon a hegy, a másikon pedig ezer méter szakadék. És végül este öt körül megérkeztünk egy turista faluba, legalábbis ez volt az első benyomásom. A kínai kezdődő falusi turizmus példafalujába. Ami rosszat, kezdetlegeset és ostobát és minőségtelenséget össze lehet rakni, az itt mind együtt volt. Az égbe vitt áráktól kezdve a szokásos giccсарusokig, a koszos éttermektől a fütetlen szobáig (papír falakkal, cowboy kalapos lovagoltató fiúktól a japán turistákat helyi viseletbe öltöztető muszo asszonyokig). Meglepően jó volt viszont a helyi múzeum, amelyet egy újonnan felépített, de teljesen a régi fenyőörönkökből

összerótt nagy családi ház mintájára építettek fel. Legfelső emeletén három szoba a családi oltárt ábrázolta, jelenítette meg, bal felől a buddhista (budaista) képek, jobb felől a dongbaista (itt doba) áldozatok rekonstrukciói. Szép régi sámánkoronát fotóztam, vasból valót.

Sámán sehol, pedig Bai azt ígérte, hogy azért megyünk, a kedves jovialis, egész úton dúdolgató haverja, a sofőrünk, ott állt és mosolygott, holott úgy lett bemutatva, mint aki mindent tud a sámánságról, s majd ő tudja, hova kell menni. Ha nem veszem észre a múzeum kiírást, oda se megyünk be! Szóval, az ördögnek tartoztunk ezzel az úttal!

Nem tudom, Bai miért találta ki ezt nekem – állítólag, mert a muszo népcsoport olyan különleges és híres arról, hogy a mai napig matriarchátus van náluk. A fiúk esténként meglátogatják a lányokat, asszonyokat és velük hálnak. S ha gyermek születik, akkor az ott marad az asszonyokkal, mert a férfiak csak az estvéli szórakozásra, szerelmeskedésre kellene. Állítólag mindent tudó, a naxi kutatóintézetben dolgozó sofőrünk elmondta, hogy a minden este megtartott tűz körüli körtáncban, az egymás kezét fogó fiúk és lányok a tenyér megvakarásával adták egymás tudtára, hogy szeretnének még találkozni. Pontosabban, csak a lányok választhattak szeretőt.

Nos, ebből semmit sem láttunk, mert még azt sem sikerült kideríteni, hogy vajon lesz-e aznap tánc, és hol. Az egyik udvarban viszont egy láma jósolt a népeknek, és a buddhista-lamaista szentélyből áradt a füstölők illata. A láma szép dongba koronát viselt, és itt nyilvánvalóvá vált számomra, hogy ez a fejviselet tibeti hatásra alakulhatott ki.

Kedden még sötétben elindultunk visszafelé, hogy minél hamarabb hazaérjünk, és legalább este a Dongba Palace-ben készíthessek néhány felvételt a turistáknak szóló folklorizmusról. A terepmunka elviselhetetlen könnyűségeihez tartozik, hogy ha nem akarok dongba zenét venni, a rend kedvéért meg a teljesség okán, akkor talán nem is talállok el a dongba központba, ahol minden este a helyi amatőr népi együttes, plusz néhány valódi felavatott dongba bemutat néhány dallamot meg a rituális kultúra néhány elemét. Bai persze mélyen lenézi ezt a folklorizmust, de azt nem mondta, hogy ott azért valódi, beavatott dongbák is vannak. Nemcsak az öreg, aki a fő karakter, aki középen ült, de a többiek között is, például egy fiatal, aki megmutatta nekem beavatásának fotóit. Messze a hegyek között lakik, és ha egy jó fordítóval vele riportot készíthettem volna, az főnyeremény lehetne. Hiszen a fotók olyanok voltak, mint a nagykönyvben (ami persze nem létezik, mert róluk még nincs könyv). Viszont a fotók gyanúsán jó minőségűek voltak, szép nagyítások, felmerül a kérdés, ki csinálta és ki adta neki? A fotókon még legalább nyolc dongba volt látható! Ez a fiú a szertartás előtt rendőr egyenruhát viselt, de mintha főnökféle lett volna. Azt is megígérte, hogyha visszatérek, akkor legközelebb egy teljes dongba viseletet vehetek nála, mert van eladó.

Szerda reggel 6-kor kellett kelni, és még sötét volt, amikor elindultunk egy 40 km-re lévő faluba. Még a reggelineél a dongba-kutató intézet egyik munkatársa csatlakozott hozzánk, és a férjétől hozott két rajzot, amelynek jelentése „az égből nézi a földet!” – így fordították, a másik pedig „a földön messzire tud elmenni!” Ezek jókívánságok, a férje pedig egy tanult dongba, ő készítette a rajzokat, és mellette a kínai fordítást. Meg egy szép albumot is hozott a dongba kultúráról, benne van minden, de a címén kívül semmi sincs angolul, kínai az egész.

A falu neve, ahová mentünk Tadun, és ott él egy igen idős, nagytudású dongba, Bai Gengsheng régi ismerőse, mert ebből a faluból származott Bai édesanyja. Elmondta, hogy az ő gyermekkorában csak csapatosan és gyalog mentek be az emberek Lijiangba, mert rablók támadhatták meg az embert. Út nem volt, csak egyfajta gyalogösvény, amelyen egy teljes napig mentek.

Ahogy haladtunk, több faluban is a hegyoldalban láttam a sírokat, igaz, hogy csak kettőt-hármat egymás mellett, de ezek feltehetően családi temetők voltak. Ilyen alakú sírkövekkel,

amelyeket az út mentén faragtak. Ahoва megérkeztünk majd másfél óras földúton való rázkódás után, a falu szélén álló ház volt, a szokásos három épület, szemben a bejáratnál általában a verandán ültek, jobbra pedig egy nagyobb szobában állt egy koporsó, melyet az öreg, állítólag 92 éves dongba már odakészített magának. Az öreg megörült Bainak, és fia is, aki csak 65 éves, Hö Gojin sikeres gyógyító, akihez minden nap jönnek a betegek. Most is ott volt nála egy asszony, és készségesen megengedte, hogy felvegyem videóra, amint a tűz mellett megálapította az asszony betegségét. Így szokta csinálni minden nap, vagyis, amikor jönnek hozzá a betegek. A másik kutatónő, a helyi néprajzos, elmondta, hogy nem pénzt, hanem húst és erős (vodkaszerű, vagy inkább pálinkaszerű) italt hoznak neki.

Általában nem szokott felöltözni, de most a kedvünkért felöltötte dongba köntösét, amelyet egy belső szobából hozott ki, abból, ahol a nagy fakoporsó állt. Erre külön rákérdeztem, mert teljesen olyan volt, mintha egyetlen fából lenne kifaragva, mint egy bödönhajó.

Kétféle fejdísz volt a gyógyítóknak, az egyik a szokásos dongba korona, amely öt hegyes darabból állt, az ő esetében egyszerű hullámpapírból volt kivágva (vagyis olyan anyagból, ami éppen kéznél volt), onnan láttam, hogy megfordítottam a fényképezés után. A koronának *khō* a neve. A másik egy lapos kalapszerűség, melynek csúcsából három pávatoll állt ki (vagy inkább fécántoll?). Ezt a kalapot és a dobót gyógyításkor nem használják, csak akkor, amikor a halottas táncot járók. A tollak az erőt jelképezik, mert a madár égbe tud repülni, ez volt a magyarázat kérdésemre. A helyi kutató néprajzos asszony kérésére ezt is készségesen bemutatta, de előtte gondosan átcserélte a fejdíszet. Mivel rákérdeztem, hogy mi az a fenyőfa ott az udvaron, megmutatta azt a mindennapi kis áldozatot is, amelyet tiszteletből a fának szoktak bemutatni. Ez füstölésből, a cintányérok megszólaltatásából és liszthintésből állt. A fenyőfát *gyicenzán* hallottam, így mondták, ilyenkor a tavaszünnepek táján, vagyis hold újévkor állítják és kb. két hétig tartják. Ez biztosítja hitük szerint az egész évi jólétet és egészséget.

Az első táncot akkor járók, amikor valaki meghal, és a lelkét átvezetik a túlvilágra. A dob, amit használt, kétfenekű, vagyis a tibeti nepáli típusú, aminek *daku* a neve. A dobverő pedig igen furcsa, majdnem S-alakú hajlított bot (*dü*). A cintányér (*cile*) rettenetesen élesen szól, mert egy erős vasnyelv van benne, és az üti a cintányér szélét. Ezt a fenyőfa előtt állva használta, s mint azt a kutatónő elmondta, az ég tiszteletét jelképezi, ez az év végén felállított fenyőfa.

A visszafelé vezető úton elmondta, hogy a dongba elsősorban gyógyító (voltak női dongbák is), és többnyire a gyógyfüveket adta a betegnek, sőt azt is hozzátette, hogy aki nem gyógyít, az nem is igazi dongba. Ezzel szemben én úgy vettem ki, hogy a naxi dongba inkább énekmondó és jós, aki sok tanulás után elsősorban meg kellett, hogy tanulja a jellegzetes naxi képrírást, amely egyedülálló a világon, hiszen ma is ezt használják. Már egészen kisgyermek korban kezdik oktatni a fiatalokat (4-5 évesen), és ez itt teljesen családi hagyomány, külön dongba nemzetségek vannak (hasonlóan a *yi* nemzetségbeli *bimoknál*). A gyermekek a tanítóval együtt végzik a szertartásokat, így a fiatal belenevelődik a rítusokba, mert látva tanul. A mi dongbánk is már tanítja az unokáját. Az öreg elmondása szerint (erről Bai később számolt be nekem) a faluban dongba képző iskolát fognak alapítani. Ezen a vidéken még tíz valódi dongba működik, és az elmúlt nyáron már volt ilyen tanfolyam, de csak két fiatal vett részt rajta. A naxi dongba további funkciói között a lélekvezető igen fontos, ezt mutatja a halottbúcsúztató szertartáson való fontos szerepe, hiszen ők énekelnek ott, és kiterítik a hosszú tekercset, amelyen a pokol mellett, a középső, az emberi világot és az égi istenek világát is ábrázolták. A negyedik funkció, amelyet igen hangsúlyoztak, a jósló szerepkör volt. Ők mondták meg, hogy milyen irányban kell keresni az elbitangolt állatot, és a gyógyítás előtti tevékenység is lényegében egyfajta jóslás volt, mert az asszonnak kártyát kellett húznia. Ezt magyarázta a dongba, a pizkosra olvasott képrírástól könyve segítségével. Aztán jó másfél óras tartózkodás

után elindultunk vissza. Újra felkapaszkodtunk a hóhatár magasságába, míg lent ezer méterrel alattunk zöldelltek a teraszos földek, és virágoztak a tavaszváró gyümölcsfák.

A terepmunka elviselhetetlen könnyűségéhez tartozik továbbá, hogy amikor beutaztunk Kunmingba, este a vacsoránál megeredt Bai Gensheng nyelve és elmondta, hogy van egy Baidi nevű helyiség, amely a dongbák búcsújáró helye, mert ott maradt meg igazi tisztaságában a dongba vallás. Ez körülbelül 100 km-re van Lijiangtól. Barátunk bevallotta, hogy neki is van dongba neve: Amin Dunbe – így hallottam!

Baidinban készítik a papírt, amely különleges papír, feltehetően kézzel öntik, amire a régi dongba könyveket írták. Azt a jósló könyvet, amit én is láttam, ott írják. Bai szerint Baidiba kell menni, ha legközelebb jövök – csak azt nem értem, hogy miért nem oda mentünk el kocsival ez alkalommal, most, amikor itt vagyok.

Eljutottunk a helyi múzeumba is, ahol Shangri-La és Lijiang történetéről, illetve a kettő összefüggéséről is lehetett olvasni. Szerencsére volt egy angol összefoglaló is, amely szerint 1922-től 1949-ig egy Joseph Rock nevű amerikai úriember élt a környéken, Xue Gao (Yuhu) nevű faluban, és az egész környéket bejárta. Ezalatt a 27 év alatt sok fotót készített, több tanulmányban örökítette meg a látottakat, részletes tudósításokat adott a *National Geographic Society Magazine*-nak, s aztán később más, kifejezetten tudományos folyóiratoknak is. Ezekben a tanulmányokban a különféle naxi csoportok szóbeli hagyományairól és a képirással készült könyvek tartalmáról is írt, mint ahogy arról is, hogy mit mondtak a helyiek a moso samanimizmus eredetéről. 1947-ben kétkötetes munkában foglalta össze „az ősi naxi délkelet-kínai királyságról” szóló tudását, amelyet a Harvard Egyetem tudományos kiadója jelentetett meg. Tanulmányaiban részletes leírást adott többek között az égnek bemutatott szertartásokról, amelyet a naxi népesség körében tapasztalt, valamint a temetési szertartásokról is.

Az ő leírásai, amelyek nemcsak pontos néprajzi leírások, hanem a háború előtti évek általa megélt mindennapjainak összefoglalása, később egy híressé vált regény alapjait szolgálták, mégpedig a Hilton által kiadott *The Lost Horizon*. Egy másik kutató, Peter Goullart, Lijiang régi városmagja kutatásának szentelte magát egy jó évtizeden keresztül, és ő is igen híres könyvet publikált (*Forgotten Kingdom – Az elfelejtett királyság*), amelyben ezt az ősi várost az emberi paradicsom helyszínének tartotta, és úgy festette le, mint ahol minden emberi harmónia megvalósult. Az ő és Rock leírásaiban gyakran nevezték ezt a paradicsomi létet és a települést Shangrila-nak.

Az emberiségnek erről a mindig vágyott tökéletes világról, ahol az ember és a természet kitűnő harmóniában él együtt, később a harmincas években filmet is készítettek.

Michael Oppitz és Elisabeth Hsu szerkesztésében vaskos monográfia jelent meg 1998-ban Zürichben a Völkerkunde Museum kiadásában a naxi és mosi etnográfiairól, a rokonsági rendszerről, a rítusokról és a képirás problematikájáról. Az előszóban Michael Oppitz elmondja, hogy nagy kiállítást készítettek (amely 1997-ben nyílt meg) a svájci városban, hogy bemutassák azt a gyűjteményt, amelyet Délkelet-Kínában szedtek össze. A kiállítást kísérő vezető-füzet helyett úgy döntöttek, hogy alapos monográfiát készítenek és adnak ki, hiszen röviden szinte lehetetlen összefoglalni ennek a gazdag kultúrának az egyes részleteit. A monográfiában arra is lehetőség nyílt, hogy a nyugati kutatók mellett megjelenjenek a helyi kínai és naxi tudósok írásai, s ezzel lehetőség legyen arra, hogy mélyebben megismerhesse az európai közönség ezt az igazán különleges, archaikus vonásokat őrző népcsoportot. A naxik Joseph Rock több évtizedes erőfeszítéseinek és pontos leírásainak eredményeként kerültek az etnológiai érdeklődés homlokterébe. Ennek két oka volt, nevezetesen, hogy használják a

képirást a rituális szövegek megörökítésére, másfelől pedig az a tény, hogy náluk fennmaradt a matrilineális, úgy is mondhatjuk, anyajogú társadalmi berendezkedés, ami meglehetősen különbözik a fehér ember szemléletétől, hiszen a mi szemünkben meglehetősen szabad szexuális életet engedélyez a fiataloknak. Ahogy azt Elisabeth Hsu a bevezető tanulmányban leírta, a naxi és a moso népcsoportot már a legkorábbi kínai történeti krónikák is említik a III–IV. századtól, valamint a IX. századtól kezdve. Délkelet-Kínában a Lijiang körüli területek kis népeiről szólva be lehet azonosítani ezt a két etnikus nemzetiséget. Már csak azért is az érdeklődés középpontjába kerültek, mert ez a különleges klímával rendelkező terület nemcsak szépségével és termékenységével vált érdekessé, hanem mert Kína és Tibet között található, és a Jangce folyó aranyban gazdag kanyarulatait is magába foglalja. Az a véleménye a kínai származású kutatónőnek, Elisabeth Hsu-nak, hogy a két népcsoport, a naxi és a moso lényegében ugyanannak a régi népnek a leszármazottai, és van olyan vélemény is, amely szerint a Kubilai kán XIII. századi mongol seregének a maradványai az ősei ennek a két dél-kínai népcsoportnak. Természetesen ma már igen nehéz kideríteni, hogy az anyajogú társadalmi berendezkedés miért alakult ki, és hogyan maradt fenn évszázadok során, ugyanakkor annak is bizonyítéka, hogy minden külső hatás ellenére a kultúrának van egy olyan belső mechanizmusa, amely a régi struktúrák fenntartását szolgálja. Az is érdekes, hogy a mongol eredet teljesen nyilvánvaló a történeti források alapján, és ez megint csak a kultúra folyamatosságának a bizonyítéka. További érdekessége ennek a kultúrának a teljesen egyedülálló képirás, vagyis az írástudó rend, a dongba írásmód fennmaradása, amelyet a helyi kutatók (kínaiak és naxi nemzetiségűek) egyaránt több száz évesnek tekintenek, és amelynek könyvszerű (be nem kötött lapokból álló) tárgyi emlékei (több tízezer példány) ma még feldolgozatlanul megtalálhatók a lijiangi kutatóintézet archívumában. Ezeknek a kéziratos emlékeknek a feldolgozása és publikálása nemrégiben indult meg, ezekből is bőven közöl ez a nagyszerű kiadvány. Érdekessége e lapoknak, ahogy már utaltam rá, hogy többnyire rituális szövegeket közölnek, mítoszokat, a fő istenekhez intézett könyörgéseket, a mi fogalmaink szerint imákat, és olyan szövegeket, amelyeket aztán kántálás formájában adtak elő a dongba sámán-papok. Nem lehet ugyanis eldönteni, hogy melyik európai fogalom illik jobban ezekre a szertartásokat vezető személyekre. Jó példája ez a kötet annak is, hogy az emlékezetfrissítő képirásszövegek miként épültek bele a dongba sámánok szertartásaiba, mintegy emlékeztetőül, hogyha netán a szertartások vezetője elfelejtett volna valamit. Érdemes itt megemlíteni, hogy a halotti szertartásoknak egyik mozzanata volt az, hogy egy lovat kiválasztottak és feláldoztak azért, hogy a halott lelkét ez az állat vigye át a túlvilágra, az ősök világába, amelyet északkeleti irányban képzeltek el. Általában az ősöknek nemcsak a temetési rítusok alkalmával, de máskor is áldozatokkal kedveskedtek, és ilyenkor háromlábú vasállvány segítségével készítették el az ételeket. Ezek az állványok a családi háztartás fontos tárgyát képezték.

A kötet egyik leghosszabb és legalaposabb tanulmánya Pan Anshi vallási szövegeket elemző írása, amely a naxi piktogramok részletes ismertetését, néhol szótárát, összehasonlítását és fordítását adja.

A kötet utolsó tanulmányát Michael Oppitz írta a naxi dobokról, amelyeket a szertartások során használnak, és amelynek eredetét a képirásos szövegek alapján próbálta rekonstruálni. Ezt a terjedelmes tanulmányt az akkor elhunyt Vladimir Basilov neves orosz sámánkutató emlékének ajánlotta. Az eredetmítosz kiindulópontja Shiluo, az első naxi gyógyító dongba említésével kezdődik, aki égi sátrában üldögél, amikor a földről, a földi világból küldött érkezik, és arra kéri, hogy szálljon le az emberek közé, és mutasson be egy gyógyító szertartást. Világos tehát, hogy a dongba transzcendentális közvetítő, aki a garuda madáron lovagolva száll le a felső világból. A csodálatos madárnak a szereplése nem ismeretlen a távol-keleti

mitológiák világában, őt szokták összefüggésbe hozni a sámánok világában a révülésben tett túlvilági utazásokkal, úgy említve, mint aki a sámán segítője. S mint ilyen, egy magyar kutatónak azonnal a Fehérlófia mese hőse jut az eszébe, akit az alvilágból hoz fel egy mitikus sas madár, akit a hős a szalonnaoldalak elfogyása után a saját testéből vágott húsdarabokkal etet. Erre a párhuzamra sem mondhatunk mást, mint a kultúrák útvesztőjében barangoló kutatók megállapítását idézve, hogy az ilyen motívumok több ezer évesek is lehetnek, nem is szólva a több ezer kilométeres távolságok áthidalásáról a szóbeli hagyomány és kulturális emlékezet segítségével.

A múzeumlátogatás során örömmel tapasztalta a távolról jött utazó-kutató, hogy a kínai magyarázó szövegek alatt néhol angol fordításban is elérhető volt némely információ. Így például: „A földön két út van. Az egyik a teremtés és az emberi civilizáció fejlődése, amely hatalmas jótéteményeket jelentett az emberi létezés számára, és a tárgyi világ nagy változatoságát teremtette meg. A másik az emberi lélek számára nyílt meg, és például az álomba sűríti a mindennapi életet, amely aztán végül is elvezet a paradicsomhoz, ahol lelkeink újjászületnek, és új életet kezdenek. Shangri-La ennek a tiszta földnek a részét képezi, és ez a mi tudatunkban létezik nagyon mélyen. Úgy is mondhatjuk, hogy ez egy elképzelt világ, ahol béke uralkodik, és jólét, egyfajta tündérország a mennyország alatt, szent hely, röviden a Paradicsom, hogy túlzottan tiszteljük, mert a szó Sangri-La a kutató Joseph Rock magyarázata. Közvetlen megfigyelései szerint ez a vidék Északnyugat-Junnan területe, ahol 1922 és 1930 között élt, és későbbi publikációinak az ott tapasztaltak adták a tárgyi alapját. Ezek az élmények és az ott készített fotók váltak később ennek a misztikus paradicsomi léttörténetnek a bázisává. A vidék termékenysége és az állandóan kellemes időjárás az ő szemében alapjában véve meghatározza az ott élő emberek lelki világát. Az, hogy nem szükölködnek a javakban, egyfajta spirituális szabadságot is hozott magával, és kialakította a paraszti életformához kapcsolódva azt az egyszerűséget, amelyet modern világunkban az állandó rohanás miatt nélkülözni kell. Shangri-La ezért azt jelképezi, amit a mai életünkben elérni, megvalósítani kellene.”

Egy másik táblán pedig a következő magyarázó szöveg volt olvasható: „*Shu* volt a neve a legnagyobb istenségnek, aki irányította az egész természetet, annak minden mozzanatát. A dongba iratok pontosan leírták, hogy *Shu* és az ember eredetileg testvérek voltak, merthogy az apjuk közös volt, bár különböző anyától születtek. Később *Shu* a természet irányítója lett, az ember pedig a földművelést és az állattenyésztést felügyelte. Sajnos az ember folyamatosan rongálta az erdőket, bepiszkította a vizeket és forrásokat, valamint értelmetlenül öldölte az állatokat, ezért *Shu* főisten elkezdte megbüntetni az embert. Annak érdekében, hogy kiengeszteljék a főistent és hogy megelőzzék a katasztrófát, a naxi nép kialakított egy olyan rítust, amelyet minden februárban elvégeztek, hogy visszaállítsák a harmóniát az ember és a természet között.”

A múzeumban mindenesetre meglepetésemre szolgált, hogy ilyen értelmes és a vallási rítusokat az antropológus szemszögéből logikusan magyarázó szöveget találtam, abban a Kínában, amely néhány évvel korábban még mindenhol üldözte a helyi vallásokat. Egy másik szöveget is észrevettem, amelyet szintén érdemes itt idézni: „*Shiluo* lelkének rituális elengedése – ez volt a tábla címszövege. Ez a rítus a halott *Dongba* lelkének túlvilágra küldését szolgálta, mégpedig a mennyország 33 emeletének a leírásával, ahová az elhaltak lelke kerülhet. Ennek a sokrétegű mennyországnak, és emeletek memorizálásának a gyakorlata egy *Dingbashiluonak* az érdeme, akik a *dongba* vallás alapítója volt. Ez a szent rítus ennek a vallásnak a legnagyobb szertartása volt.” – Feltehetően ezért is emelték ki külön a kiállítás során, és emlékeztek meg az alapítóról.

A múzeumban sok eredeti tárgy található, többek között többféle sámánkorona. Érdekes, hogy mindent meg is lehetett vásárolni a múzeumhoz tartozó kis boltban, ahol például a koronáért 900 yuant kértek, a kis dobért pedig 500-at – egy ilyen én magam is megvettem. Vásároltam cd-n dongba zenét, sajnos ezeket a felvételeket az európai lejátszók nem tudták megszólaltatni. Akkor készített feljegyzéseimnek egyik érdekessége, hogy annyira nagy hatást tett rám a dongba vallási kultúra sokszínűsége, hogy a naplóban egy külön oldalon feljegyeztem, hogy kellene egy könyvet írni *Shamanism as Art* (A samanizmus mint művészet) címmel. Ez a téma éppen 2017-ben vált aktuálissá, mert a Helikon Kiadó felkért egy ilyen kötet összeállítására, amelyben éppen azt kell áttekinteni és bemutatni, hogy a sámánok nemcsak a nyelvi szövegek előadásának művészei, hanem a zenének, a tánc különböző formáinak, és természetesen a gyógyításnak meg a jóslás művészetének is aktív művelői. A naxi kultúra ennek kitűnő példája. Nem is szólva arról, hogy náluk a képzés is fennmaradt, ahogy arra korábban már utaltam.

Amikor utoljára találkoztam Michael Oppitz-al, mégpedig Zürichben, akkor a könyvtárban találtam egy könyvet, amelynek ő volt a szerzője, és amellyel aztán meg is ajándékozott: *Semiologie eines Bildmythos. Der Flipper Shangri-La.* (Zürich: Völkermuseum, 2000). Ebben a kötetben áttekintette azokat a mítoszokat, amelyek ehhez a paradicsomi világhoz, a Shangrilához köthetőek, és kitért más boldogságsziget mítoszok elemzésére is, illetve azokat a filmeket és regényeket is számba vette és elemezte, amelyek erről a témáról szóltak. Érdekes, hogy ő is a szemiotika módszerét alkalmazta elemzései során, annak érdekében, hogy ezeknek a boldogság-öskép mítoszoknak a jelentését megfejtse. Röviden szólva, az derült ki fejtegetéseiből, hogy az emberiségnek ősidők óta szüksége volt és mai napig szüksége van arra az elképzelésre, hogy léteznie kell valahol egy olyan világnak, ahol az emberek gond nélkül, valódi boldogságban élhetnek.

Ez volt Shangrila.

(Hoppál Mihály eddig publikálatlan úti beszámolójának közlésével köszöntjük a szerzőt, lapunk tanácsadó testületének tagját, abból az alkalomból, hogy ez év októberében tölti be 75. életévét.)

Áldozati oltár

Dongba korona

Dongba relikviák

Múzeumi tárgyak

Fiatal énekesek folklórműsora

Naxi képirás

Naxi asszonyok népviseletben

Rituális tánc

Muszo asszony

Dongba korona

Színpadi előadás a Dongba Központban

Idős dongba

Dongba hagyományos naxi könyvvel